

Čo hovorí kronika Prešporská obec Vajnory (15)

Zdroj: V. Fekete: Prešporská obec Vajnory (kronika)

Vajnory patrili od nepamäti – aj vtedy, keď sa volali ináč – k prispôsobivým aglomeráciám reagujúcim na okolité dianie. Patrili k prvým, ktorí si zriadieli hasičský spolok, podporovaný všetkými vrstvami obyvateľstva, garantovaný miestnymi predstaviteľmi. Bol to spolok predvídavých ľudí, ktorí nielen zachraňovali, ale prevenčiou a osvetou predchádzali možným devastačným požiarom. Svedčilo to o istej miere vyspelosti aj vzdelanosti vedúcej k ďalšiemu rozvoju. Aj v oblasti úprav, výbavy a výstavby svojich obydlí.

V tejto kapitole o hmotnej kultúre a živote vajnorského obyvateľstva sa vrátíme do konca minulého storočia (19. storočia, pozn. red.), aby táto bola podaná v takom stave, akom sa nachádzala. Lebo opísaf všetky ich zvyky, návyky, obliekanie, mlatbu obilia a rôzne iné ich životné potreby a záujmy by bola situácia ďaleko rozsiahlejšia na podanie všetkých týchto poznatkov. Iste však bude zaujímavé starej, strednej, ale najmä novej generácií priblížiť spoločenský a kultúrny život Vajnor na rozhraní tohto storočia.

Koncom minulého storočia prichádza k zlomu aj vo výstavbe a bývaní obyvateľov Vajnor. Stavajú sa nové domy, staršie sa prerábajú a prispôsobujú modernejším potrebám miestneho ľudu. Preto sa pozrieme, ako vyzeral takýto typický vajnorský dom, ktoré ešte stále sú niektoré zachovalé na Roľníckej (Hlavnej) ulici.

Ľudový vajnorský dom bol pôvodne troj-priestorový, skladajúci sa z obytnej izby, predsiene, siene a komory. Cez sieň „síň“ sa do domu vchádzalo z dvora. V nej bolo tzv. „otvorené ohnisko“, na ktorom sa varilo. Nad ohniskom v otvorenom komíne sa údievalo mäso. Vedľa ohniska na „mysníku“ a po stenách bol povešaný kuchynský riad a pred ohniskom rajnice a iný riad hlinený alebo liatinový.

V síni bývala ešte „žigla“, t. j. maľovaná truhlica s príručnými zásobami potravín. Po stenách bývali rozvešané misy, lyžičky, valec a pod. V druhej polovici 19. storočia sa otvorené ohniská zrušili a „síň“ sa prestavala na otvorenú kuchyňu so stavaným sporákom.

Zo siene sa vchádzalo jedným smerom do izby a opačným smerom do komory, kde predtým boli poukladané zásoby potravín, ale aj skrine s odevnými súčiastkami. Pri prestavbe „síne“ na obytnú kuchyňu začíname úpravami komôr na obytné izby, ktorá bola potom označená ako „zadná izba“, kde ženaté deti, tzv. mladí, bývali, kým v prednej izbe bývali mladší súrodenci s rodičmi.

V prednej izbe, ktorá mávala okná obrátené do ulice, prvé čo padlo do očí, bol tzv. gazdovský stôl, maľovaný rohovými lavicami a nad ním po oboch stranach „kútnej“ steny maľované obrázky na skle a maľované džbánky pod drevou povalou, tzv. nosnej hrade. Na drevenej hrade bývalo rezbárskou technikou vyznačené aj meno pôvodného staviteľa (majiteľa) domu aj s rokom kedy bol dom postavený.

Po celej bočnej stene boli postavené posteľe, takisto maľované a niekde zdobené aj kvietkami, alebo vyznačením roka zhotovenia. Postele bývali vysoko postlané perinami v pestrých kvietkovaných obliečkach, nazývali ich „hélami“. V jednom rohu izby vedľa posteľí bývala kolíska pre menšie deti od jedného do dvoch rokov.

Obyčajne pod obytnou časfou domu sa nachádzali pivnice a lisovňa (prešovňa) s prešom na hrozno ako aj ďalšími pivničnými nádobami a potrebami. Pivnica bývala občajne pod izbou, lisovňa pod „síňou“ a komorou. Tento typ pivníc nachádzame však len vo vyloženej vinohradníckej rodine. Po kiaľ to bolo ich vedľajším zamestnaním, bývala prešovňa a pivnica na uskladnenie vína v dvornej časti domu.

Koncom minulého, ale i začiatkom tohto storočia, prichádza často k dedeniu majetkov domov rodičov na deti, alebo (ostatných súrodencov). Dedili sa nielen majetky, polia, vinice, ale aj domy, k nim patriace príslušenstvá tzv. „poddomky“. Tento sa skladal spravidla z domu, časti dvora, poľa, lúky. Celý tento majetok dedil najstarší člen z rodiny, zvyčajne prvý syn, ktorého bolo potom povinnosťou dopatrosť svojich rodičov v ich „rodičovskom“ dome. Stávali sa však aj prípady, že za takýchto stavovských zastaralých zákonov prišlo k naštreniu rodinných vzťahov, lebo niekedy sa tomu nechceli podrobniť ostatní rodinní príslušníci, lebo každý chcel bývať na „svojom“, čoho bolo výsledkom, že miesto do šírky domu sa robili prístavby do dĺžky, takže v mnohých prípadoch na takomto dome bývalo postupne

aj 5-6 rodín, i keď už dávno nie sú pokrvne spriahnutí, čo je ešte starý hriech z neštvarov ich predkov (viď zástavbu časť starej Roľníckej Baničovej a pod. (61).

V tejto staci sa vrátíme k jednej zo zabudnutých foriem spoločenského vychovávania v obci, ktorá forma sa osvedčivým spôsobom užívala v tomto období obce cestou tzv. „stárkov“. Činnosť stárkov je zachytená z obdobia predchádzajúceho, ale aj terajšieho storočia, ba dokonca aj začiatkom prvej svetovej vojny. Počet stárkov, ktorých funkcia bola viac menej dobrovoľná, neboli presne ustálený, len sa vie, že ich bolo v počte okolo 4-4 starších vážených občanov a že sa volili na svoje volebná obdobie tak, ako richtár v obci. Títo stárkovia mali vo svojej funkcií staráť sa o výchovu miestnej mládeže premietnutú asi v týchto bodoch:

- dbať, aby bola zabezpečovaná výchova mladých ľudí, najmä detí a to hlavne mužského pohlavia do 18 roku, ako aj dievčat
- aby sa mládež do tohto roku netúlala po uliciach a dedine a neprevádzala také veci, ktoré by ohrozenovali jak súkromný, tak verejný majetok obce
- aby takáto mládež, do 18 rokov nenavštěvovala hostinec a nehrala tam karty a iné hazardné hry
- aby sa nezúčastňovala tanecných zábav, svadobných veselí, kde by dali príčinu k pohoršovaniu sa starých ľudí.

Títo stárkovia mali právo použiť proti previnilcom aj osobné tresty, čo podľa pamätníkov aj náležite využívali keď dali neraz šarvancom ktorí sa nemestili do svojej koži, alebo sa pozabudli v neskoršej hodine v hostinci pocítiť bakuľou ktorú ako znak svojej hodnosti nosili so sebou.

Vari najväčšia vážnosť stárkov spočívala vo vedení evidencie mladých chlapcov a dievčat do 18 rokov, ktorí každým rokom po uplynutí mládeneckého ako aj dievčenského veku podľa vopred pripravovaného programu stárkov boli pozývaní na fašiangiovú zábavu vo Vajnoroch, aby tam boli pasovaní do mládeneckého stavu.

—
Jazykovo neupravené doslovný prepis z kroniky Prešporská obec Vajnory.